

rit, nec ipsi aliquis qui peccare voluerit. Illi dicunt esse naturam mali cui Deus coactus est naturæ suæ partem dare cruciandam: Nos dicimus nullum malum esse naturale, sed omnes naturas bonas esse², et ipsum Deum summam esse naturam, cæteras ex ipso esse naturas: et omnes bonas in quantum sunt: quoniam fecit Deus omnia bona valde, sed distinctionis gradibus ordinata, ut sit aliud alio melius; atque ita omni genere bonorum universitas ista compleatur, quæ quibusdam perfectis, quibusdam imperfectis, tota perfecta est, quam Deus effector conditorque ejus justo moderamine administrare non cessat; qui omnia bona facit voluntate, nihil mali patitur necessitate. Cujus enim voluntas superat omnia, nulla ex parte quidquam sentit invitus. Cum ergo illa illi, et nos ista dicimus, unusquisque eligat quid sequatur. Ego enim, quod bona fide coram Deo dixerim, sine ullo studio contentionis, sine aliqua dubitatione veritatis, et sine aliquo præjudicio diligentioris tractationis, quæ mihi videbantur exposui.

¹ 1 Retract. cap. x, n. 3.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE MORIBUS

ECCLESIAE CATHOLICÆ

ET DE

MORIBUS MANICHÆORUM

LIBRI II¹.

LIBER I.

DE MORIBUS ECCLESIAE CATHOLICÆ.

PRINCIPIO CONSTITUIT AUGUSTINUS MORES ILLOS, QUIBUS IN ECCLESIA SANCTE VIVITUR, AD SUMMUM HOMINIS BONUM, HOC EST, DEUM REFERRI OPORTERE. TUM SUMMO IN EUM AMORE CONTENDENDUM, IDQUE DOGMA ESSE IN CATHOLICA ECCLESIA, UTRISQUE TESTAMENTI AUCTORITATE CONFIRMATUM. QUATUOR VIRTUTES EX VARIO QUODAM AMORIS DEI AFFECTU DICTAS OSTENDIT. AGIT DE OFFICIIS CHARITATIS ERGA PROXIMUM, AC REFERT DEMUM EXEMPLA CONTINENTIAE ET MORUM VERE CHRISTIANORUM, QUÆ IN ECCLESIA CATHOLICÆ ALUMNIS ELUXERUNT.

I. IN aliis libris² satis opinor egisse nos quemadmodum Manichæorum invectionibus, quibus in Legem, quod Vetus Testamentum vocatur, imperite atque impie ferun-

¹ Scripti versus initium anni Christi 388, vulgati forte annum 389. Vide Retract. lib. 1, cap. 7. — ² Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 148.

tur, seseque inter imperitorum plausus, inani jactatione ventilant, possumus occurrere : quod breviter etiam hic commemorari a me potest. Quis enim mediocriter sanus non facile intelligat, Scripturarum expositionem ab iis petendam esse, qui earum doctores se esse profitentur : fierique posse, imo id semper accidere, ut multa indoctis videantur absurda, quæ cum a doctoribus exponuntur, eo laudanda videantur, et eo accipiantur aperta dulcius, quo clausa difficilius aperiebantur? Hoc fere in sanctis Veteris Testamenti libris evenit, si modo ille qui eis offenditur, doctorem potius eorum pium, quam impium laceratorem requirat, priusque studio quærentis, quam temeritate reprehendentis imbuatur. Nec, si ea discere cupiens, in aliquos forte inciderit vel episcopos vel presbyteros, vel cujuscemodi Ecclesiæ catholicæ antistites et ministros, qui aut passim caveant nudare mysteria, aut contenti simplici fide, altiora cognoscere non curarint, desperet ibi scientiam esse veritatis, ubi neque omnes a quibus quæritur docere possunt, neque omnes qui quærent discere digni sunt. Et diligentia igitur et pietas adhibenda est : altero fiet, ut scientes inveniamus; altero, ut scire mereamur.

II. Sed quoniam duæ maxime sunt illecebræ Manichæorum, quibus decipiuntur incauti, ut eos velint habere doctores; una, cum Scripturas reprehendunt, vel quas male intelligunt vel quas male intelligi volunt, altera, cum vitæ castæ et memorabilis continentiæ imaginem præferunt : hic liber congruentem catholicæ disciplinæ sententiam nostram de vita et moribus continebit, in quo fortasse intelligetur et quam sit facile simulare, et quam difficile habere virtutem. Eum sane modum tenebo, si potero, ut neque in illorum morbos, qui mihi sunt notissimi, tam graviter invehar, quam illi in ea quæ igno-

rant : sanari enim eos potius, si fieri potest, quam oppugnari volo. Et ea de Scripturis assumam testimonia, quibus eos necesse sit credere, de Novo scilicet Testamento, de quo tamen nihil proferam eorum quæ solent immissa esse dicere, cum magnis angustiis coarctantur; sed ea dicam, quæ et approbare et laudare coguntur. Nec omnino ullam relinquam testem sententiam productam de apostolica disciplina, cui non de Veteri Testamento similem comparem : ut si evigilare tandem deposita pertinacia somniorum suorum, et in christianæ fidei lucem aspirare voluerint, animadvertant et quam non sit christiana vita quam ostentant, et quam sit Christi Scriptura quam lacerant.

III. Unde igitur exordiar? ab auctoritate, an a ratione? Naturæ quidem ordo ita se habet, ut cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas. Nam infirma ratio videri potest, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea, per quam firmetur, assumit. Sed quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati sinceritatisque rationis aspectum idoneum intendere nequeunt; saluberrime comparatum est, ut in lucem veritatis aciem titubantem veluti ramis humanitatis opacata inducat auctoritas. Sed quoniam cum iis nobis res est, qui omnia contra ordinem, et sentiunt, et loquuntur, et gerunt, nihilque aliud maxime dicunt, nisi rationem prius esse reddendam, morem illis geram; quod fateor in disputando vitiosum esse, suscipiam. Delectat enim me imitari quantum valeo mansuetudinem Domini mei Jesu Christi, qui etiam ipsius mortis malo, quo nos exuere vellet, indutus est.

IV. Ratione igitur quæramus quemadmodum sit homini vivendum. Beate certe omnes vivere volumus; neque

quisquam est in hominum genere, qui non huic sententiæ, antequam plene sit emissa, consentiat. Beatus autem, quantum existimo, neque ille dici potest, qui non habet quod amat, quaecumque sit; neque qui habet quod amat, si noxium sit; neque qui non amat quod habet, etiamsi optimum sit. Nam et qui appetit quod adipisci non potest, cruciatur; et qui adeptus est quod appetendum non est, fallitur; et qui non appetit quod adipiscendum esset, ægrotat. Nihil autem istorum animo contingit sine miseria: nec miseria et beatitudo in homine uno simul habitare consueverunt: nullus igitur illorum beatus est. Quartum restat, ut video, ubi beata vita inveneri queat, cum id quod est hominis optimum, et amatur, et habetur. Quid enim est aliud quod dicimus frui, nisi præsto habere quod diligis? Neque quisquam beatus est, qui non fruitur eo, quod est hominis optimum; nec quisquam, qui eo fruitur, non est beatus. Præsto ergo esse nobis debet optimum nostrum, si beate vivere cogitamus.

V. Sequitur ut quæramus quid sit hominis optimum, quod profecto deterius esse quam ipse homo non potest. Quisquis enim quod se ipso est deterius, sequitur, fit et ipse deterior. Oportet autem omnem hominem id quod optimum est sequi. Non est igitur homine deterius hominis optimum. Fortasse tale aliquid erit, quale ipse homo est? Ita sit sane, si nihil est homine melius, quo perfrui possit. Si autem invenimus aliquid quod et homine sit excellentius, et præsto esse amanti sese homini possit, quis dubitaverit homini ad id nitendum esse ut beatus sit, quod eo ipso qui nititur, manifestum est esse præstantius? Nam si id est beatum esse, ad tale bonum pervenisse quo amplius non potest, id est autem quod dicimus optimum; quo tandem pacto potest in ea definitione includi, qui ad summum bonum suum nondum pervenerit? aut quomodo

summum est, si est aliquid melius quo pervenire possimus? Hoc igitur si est, tale esse debet quod non amittat invitus. Quippe nemo potest confidere de tali bono, quod sibi eripi posse sentit, etiamsi retinere id amplectique voluerit. Quisquis autem de bono quo fruitur non confidit, in tanto timore amittendi beatus esse qui potest.

VI. Quæramus igitur, quid sit homine melius. Quod profecto invenire difficile est, nisi prius considerato atque discusso, quid sit ipse homo. Nec nunc definitionem hominis a me postulandam puto. Illud est magis quod mihi hoc loco quærendum videtur, cum inter omnes pene constet, aut certe id quod satis est, inter me atque illos cum quibus nunc agitur hoc conveniat, ex anima et corpore nos esse compositos, quid est ipse homo, utrumque horum quæ nominavi, an corpus tantummodo, an tantummodo anima? Quanquam enim duo sint, anima et corpus, et neutrum vocaretur homo, si non esset alterum (nam neque corpus homo esset si anima non esset, nec rursus anima homo, si ea corpus non animaretur) fieri tamen potest, ut unum horum et habeatur homo, et vocetur. Quid ergo hominem dicimus? animam et corpus tanquam bigas vel centaurum; an corpus tantum, quod sit in usu animæ se regentis, tanquam lucernam, non ignem simul et testam, sed testam solam, tamen propter ignem appellamus: an nihil aliud hominem quam animam dicimus, sed propter corpus quod regit, veluti equitem non simul equum et hominem, sed hominem solum, ex eo tamen quod regendo equo sit accommodatus, vocamus? Difficile est istam controversiam dijudicare; aut si ratione facile, oratione longum est, quem laborem ac moram suscipere ac subire non opus est. Sive enim utrumque, sive anima sola nomen hominis teneat, non est hominis optimum quod optimum est corporis; sed quod aut corpori simul et animæ,

aut soli animæ optimum est, id est, optimum hominis.

VII. Corporis autem si quærimus quid optimum sit, id certa ratio cogit fateri, per quod fit ut sese corpus quam optime habeat. Nihil est autem omnium, quæ vegetant corpus, anima melius atque præstantius. Est ergo summum corporis bonum, non voluptas ejus, non indoloria, non vires, non pulchritudo, non velocitas, et si quid aliud in bonis corporis numerari solet, sed omnino anima. Nam et ista quæ commemorata sunt, præsentia sui exhibet corpori, et quod antecellit omnibus, vitam. Quamobrem non videtur mihi anima esse summum hominis bonum, sive animam simul et corpus, sive animam solam hominem dicimus. Ut enim corporis summum bonum id invenit ratio, quod est corpore melius, et quo ei vigor et vita præbetur: ita sive corpus et anima, sive anima ipsa per se homo sit, inveniendum est, si quid animam præcedit ipsam, quod cum anima sequitur, fit in suo genere quam potest optima. Quod si reperire potuerimus, id erit profecto quod ambagibus remotis omnibus, summum hominis bonum jure meritoque nominandum est.

VIII. Aut si corpus est homo, quin hominis optimum anima ipsa sit, recusare non possum. Sed certe cum de moribus agitur, cum quærimus quinam vitæ modus tenendus sit ut beatitudinem possimus adipisci, non corporis præcepta dantur, non corporis investiganda est disciplina. Postremo bonos mores ea nostra pars actura est, quæ inquirat, et discat; et hæc animæ sunt propria: non igitur de corpore, cum de virtute obtinenda satagimus, quæstio est. Quod si est consequens, sicuti est, ut ipsum corpus cum ab anima regitur, quæ virtutis compos est, multo et melius regatur et honestius, eoque optime sese habeat, quo est optima illa, quæ sibi justa lege dominatur, id erit hominis optimum quod animam optimam facit, etiam

si hominem corpus vocemus. An vero si mihi auriga obtemperans, equos quibus præest alit ac regit commodissime, atque ipse quo mihi est obedientior, mea liberalitate perfruitur, negare quisquam potest non solum quod auriga, verum etiam quod equi sese optime habent, mihi deberi? Itaque sive tantum corpus, sive tantum anima, sive utrumque homo sit, non mihi maxime quærendum videtur, nisi quid animam faciat optimam: nam eo percepto, non potest homo non aut optime, aut certe multo melius sese habere, quam si hoc unum defuisset.

VX. Nemo autem dubitaverit, quin virtus animam faciat optimam. Sed rectissime quæri potest, utrum ista virtus etiam per sese, an nisi in anima esse non possit. Oboritur iterum altissima et longissimi sermonis indigens quæstio: sed hoc bene utar fortasse compendio: spero Deum affuturum, ut, quantum imbecillitas nostra patitur, de tantis rebus non modo dilucide, sed etiam breviter doceamus. Quodlibet enim eorum sit, sive etiam per sese esse possit virtus sine anima, sive nisi animæ inesse non possit, procul dubio aliquid anima sequitur ut virtutem assequatur: id erit aut ipsa anima, aut virtus, aut aliquid tertium. At si se ipsam sequitur ut virtutem adipiscatur, stultum nescio quid sequitur: stulta est enim ante adeptam virtutem. Summa sunt autem vota sequentium, ut id quod quisque sequitur assequatur. Aut igitur optabit non assequi quod sequitur anima, quo nihil absurdius et perversius dici potest; aut cum se sequitur stulta, eandem stultitiam quam vitat assequitur. Si autem virtutem sequitur, hanc assequi cupiens, quomodo sequitur id quod non est, aut quomodo assequi cupit quod habet? Aut igitur virtus est præter animam; aut si non placet vocare virtutem nisi habitum ipsum et quasi sapientis animæ qualitatem, quæ nisi in anima esse non potest, oportet ut ali-

quid aliud sequatur anima, ut ei virtus possit innasci: quia neque nihil sequendo, neque stultitiam sequendo potest, quantum ratio mea fert, ad sapientiam pervenire.

X. Hoc igitur aliud, quod sequendo anima virtutis atque sapientiæ compos fit, aut homo sapiens est, aut Deus. Sed supra dictum est, tale quiddam esse debere, quod inviti amittere nequeamus. Quis vero cunctandum putet, hominem sapientem, si eum sequi satis putaverimus, auferri nobis non modo recusantibus, sed etiam repugnantibus posse? Deus igitur restat, quem si sequimur, bene: si assequimur, non tantum bene, sed etiam beate vivimus. Quem si qui esse negant, quid ego cogitem quo illis sermone suadendum sit, cum quibus utrum omnino sermoneinandum sit, nescio? Quod tamen si videbitur, longe aliud principium, alia ratio, alius ingressus ineundus est, quam in præsentiarum suscepimus. Nunc itaque cum illis mihi res est, qui Deum esse non negant: neque id tantum, sed etiam non ab eo negligi res humanas fatentur. Nullum enim arbitror aliquo religionis nomine teneri, qui non saltem animis nostris divina providentia consuli existimet.

XI. Sed quo pacto sequimur quem non videmus; aut quomodo videmus, qui non solum homines, sed etiam insipientes homines sumus? Quanquam enim non oculis, sed mente cernatur, quæ tandem mens idonea reperiri potest, quæ cum stultitiæ nube obtegatur, valeat illam lucem vel etiam conetur haurire? Confugiendum est igitur ad eorum præcepta, quos sapientes fuisse probabile est. Hactenus potuit ratio perducì. Versabatur namque non veritate certior, sed consuetudine securior, in rebus humanis. At ubi ad divina perventum est, avertit sese, intueri non potest, palpitat, æstuat, inhiat amore, reverberatur luce veritatis, et ad familiaritatem tenebrarum suarum, non electione, sed fatigatione convertitur. Quam hic

formidandum est, quam tremendum, ne majorem inde concipiat anima imbecillitatem, ubi quietem fessa conquirit. Ergo refugere in tenebrosa cupientibus per dispensationem ineffabilis Sapientiæ, nobis illa opacitas auctoritatis occurrat, et mirabilibus rerum, vocibusque librorum veluti signis temperatioribus veritatis umbrisque blandiatur.

XII. Quid potuit pro salute nostra fieri amplius? Quid beneficentius, quid liberalius divina providentia dici potest, quæ a legibus suis hominem lapsum, et propter cupiditatem rerum mortalium jure ac merito mortalem sobolem propagantem, non omnino deseruit? Habet enim potestas illa justissima, miris et incomprehensibilibus modis, per quasdam secretissimas successiones rerum sibi servientium quas creavit, et severitatem vindicandi, et clementiam liberandi. Quod quidem quam sit pulchrum, quam magnum, quam Deo dignum, quam postremo id quod quæritur verum, nequaquam intelligere poterimus, nisi ab humanis et proximis incipientes, veræ religionis fide præceptisque servatis non desuerimus viam quam nobis Deus, et Patriarcharum segregatione, et legis vinculo, et Prophetarum præsigio, et suscepti Hominis sacramento, et Apostolorum testimonio, et Martyrum sanguine, et Gentium occupatione munivit. Quare deinceps nemo ex me quærat sententiam meam, sed potius audiamus oracula, nostrasque ratiunculas divinis submittamus affatibus.

XIII. Videamus quemadmodum ipse Dominus in Evangelio nobis præceperit esse vivendum: quomodo etiam Paulus apostolus: has enim Scripturas illi condemnare non audent. Audiamus ergo quem finem honorum nobis, Christe præscribas; nec dubium est, quin is erit finis, quo nos summo amore tendere jubet: « Diliges, inquit,

» Dominum Deum tuum ¹. » Dic mihi etiam, quæso te, qui sit diligendi modus: vereor enim ne plus minusve quam oportet, inflammet desiderio et amore Domini mei. « Ex toto, inquit, corde tuo. » Non est satis. « Ex tota » anima tua. » Ne id quidem satis est. « Ex tota mente » tua. » Quid vis amplius? Vellem fortasse, si viderem quid posset esse amplius. Quid ad hæc Paulus? « Sci- » mus, inquit, quoniam diligentibus Deum omnia pro- » cedunt in bonum. » Dicat etiam ipse dilectionis modum. « Quis ergo, inquit, nos separabit a charitate » Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an » fames? an nuditas? an periculum? an gladius²? » Audivimus quid diligere, et quantum diligere debeamus: eo est omnino tendendum: ad id omnia consilia nostra referenda. Bonorum summa, Deus nobis est. Deus est nobis summum bonum. Neque infra remanendum nobis est, neque ultra quærendum: alterum enim periculosum, alterum nullum est.

XIV. Age nunc investigemus, vel potius attendamus, præsto enim est et facillime videtur, utrum his sententiis ex Evangelio atque Apostolo prolatis, etiam Testamenti Veteris auctoritas congruat. Quid dicam de superiore sententia, cum manifestum sit omnibus, eam de lege, quæ per Moysen data est, esse depromptam; ibi enim scriptum est: « Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde » tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua³. » Quid autem illi quod ab Apostolo dictum est, comparare de Veteri Testamento possim, ne diutius quærerem ipse subjecit. Cum enim dixisset nulla tribulatione, nulla angustia, nulla persecutione, nulla necessitate inopiæ corporalis, nullo periculo, nullo gladio nos a charitate Christi separari⁴, statim subjunxit: « Sicut scriptum est:

¹ Matth. xxii, 37.—² Rom. viii, 28-35.—³ Deut. vi, 5.—⁴ Rom. viii, 38.

» Quia propter te afficimur tota die, æstimati sumus ut » oves occisionis¹. » Hæc illi solent a corruptoribus Scripturarum immissa esse dicere, usque adeo nihil habent quod contradicant, ut hæc miseri respondere cogantur. Sed quis non intelligat convictorum hominum aliam non esse potuisse ultimam vocem?

XV. A quibus tamen quæro, utrum istam sententiam in Veteri Testamento esse negent, annon congruere sententiæ apostolicæ affirmant? At illud primum libris docebo: in hoc autem altero tergiversantes homines, et per abrupta fugientes, aut in pacem revocabo, si voluerint respicere aliquantum, et considerare quid dictum sit; aut eos intelligentia cæterorum, qui sine cupiditate iudicant, insectabor. Quid enim potest amicius quam istæ sibi consonare sententiæ? Nam tribulatio, angustia, persecutio, fames, nuditas, periculum, hominem in hac vita constitutum graviter afficiunt. Hæc itaque omnia verba illo uno concluduntur testimonio veteris Legis, quo dictum est: « Propter te afficimur. » Gladius restabat, qui non ærumnosam vitam affert, sed quam invenerit adimit. Huic ergo respondet: « Æstimati sumus ut oves occisionis. » Charitas vero ipsa non potuit significari expressius, quam quo dictum est: « Propter te. » Fac ergo non in Paulo apostolo compertum istud testimonium, sed a me esse prolatum. Numquidnam tibi demonstrandum est, hæretice, nisi aut scriptum in veteri Lege non esse, aut Apostolo non convenire? Quorum si nihil dicere audes (urgeris enim cum et codex legitur, quo planum sit scriptum esse, et homines intelligunt ad id quod Apostolus dixit, nihil posse aptius convenire) cur ergo valere aliquid putas, quod Scripturas corruptas esse insimulare audes? Postremo quid responsurus es ei, qui tibi dicat:

¹ Psal. xliii, 22. I Retract. cap. vii, n. 2.

Ego sic intelligo, ego sic accipio, sic credo, nec ob aliud lego illos libros, nisi quod ibi omnia christianæ fidei concinere video. Illud potius dic, si audes, et adversus me dicere cogitas, non esse credendum quod Apostoli et Martyres propter Christum affecti gravibus ærumnis dicuntur, quod a persecutoribus ut oves occisionis æstimati sunt. Quod si non potes dicere, quid calumniaris in quo libro inveniam, quod me oportere credere confiteris?

XVI. An illud dicis, concedere te quidem, Deum esse diligendum, sed non illum Deum quem colunt ii, qui Testamenti Veteris auctoritatem recipiunt? Non ergo illum Deum colendum esse dicitis, qui fecit cælum et terram. Iste namque per omnes partes illorum voluminum prædicatur: vos autem fatemini universum istum mundum, qui nomine cæli et terræ significatur, habere auctorem et fabricatorem Deum, et Deum bonum. Cum exceptione quippe vobiscum loquendum est, quando Deus nominatur. Duos enim deos, unum bonum, alterum malum esse perhibetis. Quod si dicitis colere vos et colendum arbitrari Deum, a quo factus est mundus, non tamen eum esse quem Veteris Testamenti commendat auctoritas; impudenter facitis, qui alienum animum atque sententiam quam bene atque utiliter acceperimus, male interpretari conanini: frustra omnino. Neque enim vestræ stultæ atque impiæ disputationes ullo modo cum piorum doctissimorumque hominum sermonibus, per quos in Ecclesia catholica Scripturæ illæ volentibus dignisque aperiuntur, comparari queunt. Longe prorsus aliter quam putatis Lex et Prophetæ intelliguntur a nobis. Desinite errare, non colimus pœnitentem Deum, non invidum, non indigum, non crudelem, non quærentem de hominum vel pecorum sanguine voluptatem, non cui flagitia et scelera placeant,

non possessionem suam terræ quadam particula terminantem. In has enim atque hujusmodi nugas graviter copiosæque invehi soletis. Quare nos invectio vestra non tangit; sed aniles quasdam, vel etiam pueriles opiniones, eo ineptiore, quo vehementiore oratione pervellit. Qua quisquis movetur et ad vos transit, non Ecclesiæ nostræ damnat disciplinam, sed eam se ignorare demonstrat.

XVII. Quamobrem si quid humani corde geritis, si curæ vobis vosmetipsi estis, quærite potius diligenter et pie quomodo illa dicantur. Quærite miseri: nam talem fidem, qua Deo inconveniens aliquid creditur, nos vehementius et uberius accusamus: nam et in illis quæ dicta sunt, cum sic intelliguntur ut littera sonat, et simplicitatem corrigimus, et pertinaciam deridemus. Et alia multa, quæ vos intelligere non potestis, vetat eos credere catholica disciplina, qui non annis, sed studio atque intellectu excedentes quamdam mentis pueritiam, in canos sapientiæ promoventur. Nam et credere Deum loco aliquo quamvis infinito, per quantitatis quæcumque spatia contineri, quam sit stultum docetur: et de loco in locum, vel ipsum, vel aliquam ejus partem moveri atque transire, arbitrari nefas habetur. Jamvero aliquid ejus substantiæ atque naturæ commutationem vel conversionem quolibet modo pati posse si quis opinetur, miræ dementiæ impietatisque damnabitur: ita fit ut apud nos inveniantur pueri quidam, qui humana forma Deum cogitent, atque ita se habere suspicentur; qua opinione nihil est abjectius: sed inveniantur item multi senes, qui ejus majestatem, non solum super humanum corpus, sed etiam super ipsam mentem manere inviolabilem atque incommutabilem, eadem ipsa mente conspiciant. Quas ætates, non tempore, sed virtute atque prudentia discernendas esse jam dictum est. Apud vos autem nemo quidem reperitur